

A középkori város

Bevezetés

A középkor időszaka **476-tól 1453-ig tart**. 476-ban szűnt meg a Nyugatrómai Birodalom, 1453-ban pedig Konstantinápoly került az oszmán törökök kezére. A középkor **két nagy korszaka a korai és az érett középkor**. A korai középkor körülbelül a 10. századig (900-as évek) tart, **az érett középkor pedig körülbelül a 11. századtól kezdődik. Az érett középkorhoz kapcsolódik a városi kultúra, a városi fejlődés kibontakozása.**

Az érett középkor kezdetén **számtalan újítás** jelent meg, melyek a korai középkor nagy visszaesése után **megalapozták a gazdaság fejlődését és a népesség növekedését**. Ezek sorába tartozott a **kormánylemezés nehézeke, a szügyhám, a földművelésben a nyomásos gazdálkodás** (két- és háromnyomásos) elterjedése.

Az újításoknak köszönhetően, illetve Európa éghajlati változása miatt is **a mezőgazdaságban nőtt a termelékenység, több termés volt**, ami pedig nagyobb népesség ellátását tette lehetővé. Ennek köszönhetően **a korai középkorra jellemző önellátó gazdálkodás megszűnt**.

- **Európa népessége elkezdett növekedni**, mivel több élelem volt (szemben a korábbi, „sötét” századokkal), több embert tudott ellátni a mezőgazdaság;
- megjelent a **terményfelesleg**, vagyis több termés volt, mint amennyi a lakosság ellátására kellett;
- **a terményfelesleget pedig lehetett értékesíteni, továbbadni**, ennek köszönhetően pedig **újra felélénkült a kereskedelem**.

A középkori városokat alapvetően az újonnan kibontakozó kereskedelem hívta életre, a gazdaság fejlődése alapozta meg tehát a városi fejlődést.

A városok kialakulása, a városi önkormányzat

A városok kialakulását **földrajzi-gazdasági szempontok** határozták meg.

Jellemzően ott jöttek létre, ahol sok áru cserélt gazdát, élénk kereskedelem folyt, például:

- földesúri várak mellett (amelyek védelmet adtak, ezért sokan éltek a közelükben)
- nagyobb szárazföldi utak találkozásánál
- folyami átkelőhelyek, hidak mellett (ezeknél nagy az átmenő forgalom, sok ember fordul meg)
- hegyvidék és síkság határvidékén (eltérő áruk cseréjére van lehetőség, pl. gabona - fa, kő)

A városok jellemzően egy-egy földesúr birtokán helyezkedtek el, **kezdetben a földesúr fennhatósága alá tartoztak**.

A városok növekedésével, erősödésével azonban megjelentek **a kommunák, a városi önállóság, önkormányzat megteremtését célzó mozgalmak**.

Fő céljuk: kikerülni a földesurak hatalma alól. Ezt többnyire pénzzel (megváltás) vagy erőszakkal (harc) érik el.

Így alakulnak ki a **városi önkormányzatok**, melynek jellemzői:

szabadon választják meg vezetőiket (polgármester, városi tanács)

szabad bíróválasztás

szabad plébános (pap) választás

önálló jogszabályok alkotásának joga (saját, csak a városban érvényes törvényeket alkothatnak)

A város önállóságát a városfal jelképezi: falain belül a lakói által alkotott szabályok érvényesek. A legtöbb város arra törekedett, hogy **a király védelme** alá helyezze magát, a király erősítse meg önállóságát. **A király szívesen támaszkodott a városokra** minden európai országban, hiszen a városoknak a kereskedelemről szép bevételeik származtak, amelyek adó formájában a királyi kincstárat is gyarapították.

A királyok általában **más kiváltságokat is adományoztak** a városoknak: ezek olyan kiváltságok voltak, amelyek **a város kereskedelmének fellendülését segítették**. Ilyen kiváltság volt pl. **vásártartás joga** forgalmas helyen lévő városok esetében, vagy az **árumegállító jog** (az átvonuló kereskedők feltartóztatása, áruik eladásának kényszerítése; ha nem tették, a város elkobozta áruikat).

A városok irányítása és lakossága

A városok lakosságát **polgárságnak** nevezzük.

Nagyobb részük iparral és kereskedelemmel foglalkozik (kézművesek, kereskedők), kisebb részük földműveléssel (a város környéki földeket művelik).

A polgársághoz tartozás **a szabadságot jelentette**. A középkorban **ha egy földműves jobbágy elszökött a földesurától, és egy évet és egy napot egy városban töltött, szabad emberré vált** (a jobbágyok egyébként nem voltak szabadok a középkorban, szolgáltatásokkal tartoztak földesuruknak). Ezért is mondták azt, hogy „**a városi levegő szabaddá tesz**”.

A polgárságon belül persze vannak eltérések, főként vagyoni különbségek.

A polgárságon belüli rétegeket a régi római társadalmi rétegek alapján nevezték el:

a.) voltak **patrícusok** – a leggazdagabb kereskedők, iparosok

nekik vannak politikai jogaik (választás és választhatóság joga)

b.) és vannak **plebejusok** – a köznép, amely kevésbé jómódú vagy nincstelen

politikai jogai korlátozottak vagy nincsenek

A városok irányítása a patrícusok kezében van: közülük kerül ki a polgármester és városi tanács (szenátus) tagjai.

A városok ipara és annak szervezetei, a céhek

A városokban az ipari, kézműves termelés meghatározott keretek között folyt, ezeket a kereteket nevezzük céheknek.

Céheknek az azonos szakmát űző iparosok, kézművesek érdekvédelmi szervezeteit nevezzük. Külön céhe volt pl. a kovácsoknak, szabóknak, cipészeknek stb.

A céhek létrehozásának **célja a gazdasági verseny kiiktatása és a minőségi termelés volt, az, hogy az egy szakmát űző mesterek közül minden mester egyformán meg tudjon élni a városban a munkájából.** A céhek működését ezért szigorú **céhszabályzat** határozta meg:

pl. meghatározták a munkaidőt, hogy egy ki hány órától hány óráig dolgozhat, hány segéde lehet, azoknak mennyi bért fizet, egy-egy terméket milyen anyagból lehet készíteni, és meghatározták az árakat is.

Ezen szabályok miatt **mindenki ugyanolyan feltételekkel dolgozott, ugyanolyan árut kellett, hogy készítsen.** Ha egy városban pl. több cipész is élt, a város lakói bármelyikhez mehettek, ugyanolyan árut kaptak, ugyanolyan minőségben. Így nem volt versengés a cipészek között, és mindenki meg tudott élni.

A céhen belül tilos volt a munkamegosztás: egy terméket teljes egészében egy ember készített. A céh jellemzője ezért az volt, hogy **kevesebb termék készült, viszont az precíz, minőségi termék volt.**

Szigorú hierarchia (rangsor) uralkodott a céhen belül: volt inas, céhlegény és mester. A mester saját műhellyel rendelkező szakember lehetett, de hogy valaki mesterré válhasson, az hosszú időt vett igénybe: több év tanulás, vándorút, inaskodás más mesterek mellett kellett hozzá, majd az úgynevezett mesterremek (vizsgadarab) elkészítése.

A céhek **szigorúan felléptek a kontárok ellen (céhen kívüli mestereket nevezték kontároknak),** mivel rájuk nem vonatkozott a szigorú céhszabályzat, így versenyhelyzetet teremthettek egy-egy városban (pl. olcsóbban dolgoztak, más munkafeltételekkel).

A céhek a város védelmében is szerepet kaptak, pl. a városfal egy-egy pontján őrszolgálatot láttak el, és jótékonyági szerepük is volt (pl. egy mester halála esetén családjának támogatása).

A városok felépítése

A városok terjeszkedésének a városfal szabott határt: emiatt **a legtöbb várost szűk, zömmel kövezetlen utcák (sikátorok) jellemezték,** nem voltak nagy széles utak. **Közvilágítás, csatornázás nem volt a középkorban, a szemét, ürülék az utcán folyt, rossz higiéniai viszonyok uralkodtak.** A városokban így gyorsan terjednek a betegségek. A középkor legnagyobb járványa 1348-1351. között volt, ekkor pusztított „a fekete halál” (pestis), és főként a legnépesebb városokban.

A városfal miatt **a város felfelé terjeszkedett, jellemzően többemeletes épületek voltak** a városokban, hogy a városfal által bezárt területen minél több embernek legyen lakóhelye. Többnyire fából épült házak voltak, zsúfoltan egymás mellé épülve, ez egyben újabb veszélyforrás is volt: ha tűz ütött ki, az nagyon gyorsan terjedt egyik házról a másikra.

A városok **középpontjában általában a piactér volt, közelében a városháza** (a város irányításának központi épülete) **és a templom (katedrális)** állt.

Fejlett városias területek a középkorban

Általában a nagy kereskedelmi útvonalakhoz kapcsolódnak.

A két legjelentősebb kereskedelmi útvonal a középkorban:

levantei kereskedelem (Levante – a Földközi-t. K-i partvidékének neve), amely a **Földközi-tengeren folyó kereskedés volt, Európa déli részén;**

és az **Északi- és a Balti-tenger kereskedelmét** bonyolító **Hanza kereskedelem, Európa északi részén**

A kettőt szárazföldi utak kötötték össze, ezek mellett is jelentős városok alakultak ki.

A levantei kereskedelem áru elsősorban keleti luxuscikkek voltak (kínai selyem, indiai gyapot, keleti fűszerek, amiért az európai kereskedők arannyal fizettek. A levantei kereskedelem haszonélvezői és **fő bonyolítói az É-itáliai városok voltak, főként Velence (az „Adria királynőjének” nevezett város), Genova, Pisa.**

A Hanza kereskedelem bonyolítói főként É-német városok (Rostock, Lübeck, Hamburg, Bréma) voltak, az ő kereskedelmi szövetségüket nevezték Hanzának. Kereskedők **az orosz területektől Angliáig** szállítottak árukat, jellemzően **olyan termékekkel kereskedtek, amelyek a középkorban mindennapi szükségletnek számítottak.** Ilyen termékek: viasz (a gyertyákhoz, hiszen a középkorban ez volt az egyetlen világítóeszköz), a méz (ezt használták cukor helyett édesítésre), faanyag, állati prémek, hal.

A levantei és a Hanza útvonal közötti **szárazföldi kereskedelem kiemelkedő területe volt Champagne grófsága:** itt tartották a **középkor legnagyobb vásárait**, amelyeken a levantei és a Hanza-áruk gazdát cseréltek.

Ezeken kívül fejlett városias terület volt még a **mai Belgium** területe is, akkori nevén **Flandria:** itt főként **posztógyártásról híres városok** voltak (pl. Gent, Brugges), itt készült a legjobb minőségű posztó a középkorban.